

Přehledové studie

JEDINEC V MEZISKUPINOVÝCH VZTAZÍCH: OD SOCIÁLNÍ KATEGORIZACE K PŘEDSUDKŮM

SYLVIE KOUŘILOVÁ

Psychologický ústav AV ČR, Brno

ABSTRACT

The individual in intergroup relations: From social categorization to prejudice
S. Kouřilová

The review introduces key topics within psychology of intergroup relations. It focuses on the differences between (inter)group and (inter) individual behaviour as well as on conditions for their activation in various social contexts. It defines the process of social categorization that differentiates people into ingroups and outgroups. Moreover, the review deals with relation to the ingroup and intergroup bias both resulting from activation of intergroup perception. The relation towards outgroups is represented by the concept of intergroup attitudes. The triarchic theory of attitudes distinguishes among a cognitive, affective and behavioral part

of attitudes. In the intergroup context, cognitive part corresponds to stereotypes, affective part to prejudices and behavioral part to discrimination towards outgroup members. Lastly, the review addresses prejudice and stereotypes from social-psychological perspective.

key words:

intergroup attitudes,
intergroup bias,
prejudices,
stereotypes

klíčová slova:

meziskupinové postoje,
meziskupinové zkreslení,
předsudky,
stereotypy

Přehledová studie přináší průřez nejdůležitějšími teoriemi psychologie meziskupinových vztahů. Nejprve vymezíme meziskupinové chování vůči chování interindividuálnímu a budeme se věnovat podmínkám jeho aktivace v různých situačních kontextech. Blíže se zaměříme na proces sociální kategorizace, který je pro vnímání příslušnosti ke skupině klíčový. Důsledky kategorizování do vlastních a nečlenských skupin se budeme zabývat v části o vztahu k vlastní skupině a meziskupinovém zkreslení. Vztah k nečlenským skupinám lze popsat na základě meziskupinových postojů. Triarchické pojetí postojů rozlišuje jejich kognitivní, afektivní a behaviorální část. V případě meziskupinových postojů reprezentují kognitivní část stereotypy, afektivní část předsudky a behaviorální část diskriminace členů jiných společenských skupin. V posledních dvou částech studie se soustředíme na sociálně psychologické pojetí předsudků a stereotypů.

V české psychologii není výzkum meziskupinových vztahů, tak jak je pojímán v zahraniční mainstreamové psychologii, příliš obvyklý. Percepci charakteristik vybraných národů se zabýval Ferjenčík (1995, 2006). Jeho výzkum obsahů stereotypních

Došlo: 13. 5. 2010; S. K., Psychologický ústav AV ČR, Veveří 97, 602 00 Brno; e-mail: kouřilova@psu.cas.cz

přesvědčení však nekoresponduje s aktuálním výzkumem v oblasti sociální kognice, který se zaměřuje především na proces a důsledky stereotypizace. Posuzováním stereotypních charakteristik pěti středoevropských národů (Česka, Slovenska, Německa, Rakouska a Polska) v kontextu pětifaktorového modelu osobnosti se zabývají Hřebíčková s Kouřilovou (Kouřilová, Hřebíčková, 2009). Díky použité metodologii lze jejich studie zařadit spíše do psychologie osobnosti v mezikulturním kontextu, a nikoliv do sociální psychologie, z jejichž tradic psychologie meziskupinových vztahů čerpá.

Do oblasti meziskupinových vztahů patří i sociální identita, kterou lidé odvozují od členství ve skupinách. Téma identity se v české a slovenské sociální psychologii objevuje častěji (Lášticová, Bianchi, 2003). Sociální úroveň identity založenou na příslušnosti k národům zkoumali Borecká a Plichtová (1998), Štichová a Popper (2004) či Bačová (1997, 1999). Téma meziskupinových vztahů je svojí povahou předmětem více sociálních disciplín – např. sociální psychologie, sociologie či etnologie. Výzkum identity v pojetí slovenských autorek má použitou metodologií blíže k etnografickým studiím. Tato přehledová studie se věnuje tradici založené především na experimentálním výzkumu sociální kognice, který se zaměřuje na důsledky kategorizace lidí do odlišných skupin.

INTERINDIVIDUÁLNÍ VERSUS MEZISKUPINOVÉ CHOVÁNÍ

Než se začneme zabývat psychologickými jevy vyplývajícími z příslušnosti k sociálním skupinám, je nutné položit si otázku, zda je toto téma pro psychologii relevantní. Liší se (mezi)skupinové chování od chování (inter)individuálního? Pokud položíme otázku jinými slovy, chováme se, myslíme a cítíme jinak, pokud vystupujeme jako součást většího celku a jinak, pokud vystupujeme sami „za sebe“? Henri Tajfel (1979) odlišil (mezi)skupinové a (inter)individuální chování pomocí hypotetického kontinua možných sociálních interakcí. Na takovém kontinuu tvoří (mezi)skupinové a (inter)individuální chování dva protilehlé póly. Interindividuální pól lze definovat jako setkání mezi dvěma nebo více lidmi ovlivněné jejich individuálními charakteristikami a povahou osobních vztahů mezi nimi. Naproti tomu meziskupinový pól na kontinuu sociálních interakcí charakterizuje chování a jednání podmíněné příslušností osob ke skupině. Kde se na individuálně-skupinovém kontinuu v daný moment nacházíme, určuje kontext aktuální situace, charakteristiky interakčních partnerů, naše zkušenosti a aktuální cíle.

Studie skupinových procesů ukázaly, že k aktivaci skupinového chování stačí rozdělení i do zdánlivě nesmyslných skupin, jako např. na modré a zelené (Rabbie, Horowitz, 1969) či obdivovatele Kandinského versus Kleho (Tajfel et al., 1971). Ačkoliv se takové experimentální podmínky vyznačují absencí jevů typických pro skupinové interakce, jakými jsou např. osobní kontakt mezi členy dané skupiny, interní skupinová struktura, skupinové normy nebo vztahy k nečlenským skupinám, výsledky přesto vykazují přítomnost skupinových fenoménů jako např. „protežování“ vlastní skupiny na úkor skupin nečlenských. Experimentální studie s arbitrárním rozdělením malého počtu účastníků do předem neexistujících skupin nazýváme „paradigmatem minimálních skupin“ (minimal group paradigm). Paradigma minimálních skupin ukázalo, že i nahodilé rozdělení na členské a nečlenské skupiny způsobí kvalitativní odlišnosti v naší percepci, kognitivních procesech, emocích, chování a jednání. Motivy vyplývající ze skupinové příslušnosti jsou často lepšími prediktory chování a jednání než motivy individuální.

Jedním z příkladů dokumentujících rozdíl mezi skupinovým a individuálním chováním je např. studie z oblasti interpersonální komunikace. Giles a Smith (1979) proká-

zali, že převažující strategií lidí účastnících se konverzačních výměn je snaha přiblížit se svým konverzačním partnerům v akcentu, dialektu a používání jazyka (tzv. komunikační konvergence). Existují však situace, kdy se lidé, např. jako členové společenské menšiny, od svých komunikačních partnerů, členů jiné skupiny naopak vzdalují (tzv. komunikační divergence) (Bourhis et al., 1978). Chování v situaci komunikační konvergence je motivováno interindividuálně, zatímco kvalitativně odlišné chování v situaci komunikační divergence vyplývá z příslušnosti lidí k různým sociálním skupinám.

Dalším příkladem, který ilustruje užitečnost teoretického rozlišování mezi chováním vyplývajícím ze skupinových versus individuálních motivů, je studie Soleho, Martona a Hornsteina (1975). Autoři v sérii tří experimentů v přirozených podmínkách zjišťovali prediktory prosociálního chování. Výsledky studie ukázaly, že tendence pomoci neznámému člověku prudce narůstá poté, co je identifikován jako člen stejné sociální skupiny (ingroup). Náležení do stejné skupiny předpovídá prosociální chování dokonce lépe než osobní sympatie. V následujícím oddíle se budeme typickým znakům meziskupinového chování věnovat podrobněji.

CHARAKTERISTIKY MEZISKUPINOVÉHO CHOVÁNÍ

H. Tajfel (1979) vymezil znaky typické pro chování vyplývající z příslušnosti ke skupině vůči chování interindividuálnímu. První charakteristikou a také podmínkou výskytu meziskupinového chování je existence nejméně dvou jasně identifikovatelných sociálních skupin. Příslušnost k jednotlivým skupinám je určována v průběhu sociální kategorizace, během níž jsou zdroje interindividuální variability rozdělovány do nespojitých, vzájemně ohraničených kategorií (Brewer, Brown, 1993). Jedním z obvyklých důsledků sociální kategorizace je zvýšená tendence vnímat rozdíly mezi skupinami (intercategory accentuation effect; Tajfel, Wilkes, 1963), která se vyskytuje současně s tendencí zanedbávat rozdíly mezi lidmi *uvnitř* skupin. Tento princip zdůrazňování meziskupinových rozdílů a vnitroskupinových podobností je obzvláště patrný v situacích, kdy je kategorizace na vlastní a nečlenskou skupinu pro daný kontext významná např. v důsledku konfliktu mezi skupinami (LeVine, Campbell, 1972). Sociální kategorizace je pro porozumění tématu meziskupinových vztahů klíčová, proto se jí budeme podrobněji věnovat v následujícím oddílu.

Druhým znakem meziskupinového chování je nízká variabilita ve vnímání, postojích a reakcích osob náležejících do stejné skupiny. Interindividuální kontakt je naopak charakteristický různorodostí postojů a chování sociálních aktérů (Tajfel, 1982). Skupinové chování je ve srovnání s interindividuálním uniformnější, jak ilustrují např. výsledky Aschovy studie sociální konformity (Asch, 1951). Asch poukázal na vliv naší příslušnosti ke skupině při řešení jednoduchého úkolu z oblasti vizuální percepce. Účastníci experimentu měli za úkol určit, která úsečka se svojí délkou shoduje s předlohou. V experimentální podmínce sdělovaly osoby řešení úlohy v rámci skupiny, v níž byli všichni s výjimkou pokusné osoby spolupracovníky experimentátora. Aschovy manipulace nezávislé proměnné zahrnovaly jak počet osob ve skupině, tak jednotnost, s jakou lidé odpovídali. V kontrolních podmínkách lidé sdělovali řešení úlohy individuálně. V případě, kdy měla skupina tři a více členů a kdy odpovídala jednotně (a to chybně na základě předchozích instrukcí experimentátora), poklesl podíl správných odpovědí z 95 % v situaci individuálního řešení úlohy v kontrolních podmínkách na pouhých 25 % správných odpovědí při řešení úlohy ve skupině.

Poslední charakteristikou meziskupinového chování je dle Tajfela skutečnost, že vlastnosti příslušníků nečlenských skupin (outgroups) jsou vnímány jako méně vari-

abilní. Jejich členové se tak stávají „nerozlišitelnými prvky v rámci jednodité sociální kategorie“ (Tajfel, 1978, s. 45). Pro meziskupinový kontext je typické vnímat příslušníky nečlenských skupin jako vzájemně si podobné (outgroup homogeneity effect) (Mullen, Hu, 1989; Ostrom, Sedikides, 1992), což je základem psychologických fenoménů depersonalizace, dehumanizace a stereotypního vnímání (Judd, Ryan, Park, 1991; Park, Rothbart, 1982; Stephan, 1977). Interindividuální situace jsou naopak spojeny s vnímáním vyšší heterogenity. Příkladem uniformního vnímání příslušníků nečlenských skupin je studie počátečních fází projektu integrovaného bydlení (Hamilton, Bishop, 1976), kdy obyvatelé bílé barvy pleti znali ostatní bělošské rodiny jmény, zatímco své černošské sousedy označovali na základě jejich rasové příslušnosti.

M. Sherif (1966, s. 62) je autorem klasické definice meziskupinového chování: „Situace, kdy členové jedné skupiny kolektivně nebo individuálně interagují s jinou skupinou či jejími členy za podmínek skupinové identifikace, je příkladem meziskupinového chování.“ Psychologie meziskupinových vztahů se tedy zabývá psychickými procesy a chováním vyplývajícím z příslušnosti lidí k sociálním skupinám. Skupinové chování je chováním normativním. Náležení k určité skupině implikuje jednotu v percepci, postojích a reakcích jejích členů. Sebekategorizace vede k sociální uniformitě, vnitroskupinovému konsenzu a ke sdílenému vnímání reality. Pokud se lidé vnímají jako členové určité skupiny, vnímají podobnost mezi svými charakteristikami a charakteristikami jiných členů této skupiny (Turner, 1982).

SOCIÁLNÍ KATEGORIZACE

Bez pojmu sociální kategorizace se neobejde žádná stávající teorie a výzkum v oblasti meziskupinových vztahů. Výše uvedená první Tajfelova podmínka aktivující meziskupinové chování – identifikace nejméně dvou odlišných sociálních skupin – odkazuje k výsledku sociální kategorizace. V procesu kategorizace jsou vybírány, zdůrazňovány a interpretovány informace ze sociálního prostředí. Dle Tajfela (1979) je zpracovávání informací omezené kognitivní kapacitou – z tohoto důvodu se při kódování a dekódování informací spoléháme na kategorie a schémata. Stejně jako jiné objekty v našem okolí zařazujeme i lidi do skupin, což zjednodušuje naše chápání světa a strukturuje naše očekávání a následné sociální interakce.

Jedním z cílů výzkumu procesu sociální kategorizace bylo zjistit a předpovědět, kterou z mnoha možných variant organizace informací z okolního prostředí lidé zvolí. Zařadíme kolegyni, se kterou jsme se setkali na kurzu sociální psychologie, do kategorie žen, kategorie matek, nebo kategorie studentek? Aktivace a použití určitých kategorií závisí na charakteristikách podnětu, charakteristikách aktuální situace a na charakteristikách vnímajícího jedince (Brewer, Brown, 1993). Podle Brunera (1957) použijí jedinci nejpravděpodobněji jim nejdostupnější kategorie a kategorie, které nejlépe odpovídají variabilitě stimulů přítomných v dané situaci. Brunerova koncepce byla později rozvinuta do *principu metakontrastu*, podle něhož jsou v daném kontextu významná taková kategorizační kritéria, která zvýrazňují rozdíly mezi kategoriemi, a nikoliv uvnitř kategorií. Soubor (sociálních) podnětů tedy do jedné kategorie přiřazujeme do té doby, dokud jsou průměrné rozdíly mezi těmito podněty menší než rozdíly mezi těmito podněty a zbývajícími podněty z okolí, které tvoří daný sociální kontext (Turner et al., 1994).

Schneider (2005) uvádí tři kritéria určující, které kategorie budou použity pro orientaci v sociální realitě. Za prvé, sociální kategorie se liší svou *primárností* – např. pohlaví, věk a rasa jsou primárními kategorizačními klíči, které při kontaktu s druhými lidmi používáme automaticky. Rozpoznání primárních kategorizačních klíčů je velmi

jednoduché a zároveň podstatné, neboť je spojeno s normami určujícími naše chování jako např. uvolnění místa v tramvaji starším lidem. Můžeme mít potíže vybat si, na jaké pozici pracuje člověk, se kterým jsme se v minulosti setkali. Vzpomenout si na jeho věk a pohlaví nám však nebude činit obtíže.

Druhým kritériem aktivace určité kategorie je její *významnost* (category salience). Významnost je dána možnostmi určité kategorie efektivně rozlišovat mezi osobami v určitém sociálním kontextu (Schneider, 2005). Ve vedení firmy, jejímiž členkami jsou výlučně ženy, nebude významným kategorizačním klíčem pohlaví, ale např. kompetence, odborné zaměření či postavení v hierarchii firmy. Který z uvedených kategorizačních klíčů v dané situaci použijeme, záleží také na našich aktuálních cílech. Významnost klíčů používaných pro kategorizaci má na rozdíl od primárních klíčů tendenci kolísat v závislosti na různých sociálních kontextech.

Třetím kritériem aktivace určité kategorie je její *postavení v hierarchii* všech kategorií. Sociální kategorie rozlišujeme stejně jako ostatní organizované mentální obsahy podle míry jejich obecnosti na nadřazené, základní a podřazené (Schneider, 2005). Např. „lidé“ popř. „ženy“ představují nadřazenou kategorii na nejvyšší úrovni zobecnění. Různé sociální identity přiřazující lidi v našem okolí do vlastních nebo nečlenských skupin (ingroup-outgroup distinction) odpovídají základním kategoriím („Němka“, „politik“). Podřazené kategorie s nejnižší mírou zobecnění pak korespondují s osobními identitami kategorizovaných jedinců.

Aktivace a použití určitých kategorií závisí nejen na charakteristikách podnětu a charakteristikách aktuální situace, ale také na charakteristikách vnímajícího jedince. Určité kategorie mohou být pro některé osoby dostupnější než jiné, ať už z důvodu osobních či společenských motivů nebo z důvodu častého používání chronicky dostupných kategorií v minulosti (Higgins, 1989). Například osoby vyznačující se vysokou mírou předsudků mohou být obzvlášť rychlé v přiřazování osob nečlenským skupinám. V jedné z klasických studií prezentovali Allport s Kramerem (1946) fotografie osob s židovským a nežidovským původem účastníkům experimentu pretestovaným na škálách měřících míru jejich antisemitismu. Účastníci se zvýšenou mírou antisemitismu přisuzovali židovský původ většímu počtu osob na fotografiích než účastníci s nízkým antisemitismem. Jejich schopnost identifikovat „židovství“ byla také přesnější.

VLASTNÍ ČLENSKÁ SKUPINA

Sociální kategorizace, během které jsou lidé identifikováni jako členové vlastních či nečlenských skupin, rozhodujícím způsobem ovlivňuje vnímání sociální reality, stejně jako afektivní a behaviorální reakce vůči druhým lidem. Univerzální tendence lidí definovat se na základě své skupinové příslušnosti byla prokázána v mnoha studiích napříč vědními disciplínami. Termíny *členská* a *nečlenská* skupina (ingroup – outgroup) zavedl Sumner (1906) ve své přehledové práci antropologických studií. Členské skupiny zahrnují mnoho různých typů, od malých seskupení rodinných příslušníků či přátel až po široké sociální kategorie jako gender či národnost. O členství v některých skupinách je nutné se aktivně ucházet (profese), jiné je lidem připisováno automaticky na základě jejich vrozených charakteristik (rasa, pohlaví). Allport (1954) definuje vlastní skupinu jako soubor osob, které používají slovo „my“ v tomtéž základním smyslu. Nálezení ke skupině však není pouhou kognitivní klasifikací, jednotlivé sociální kategorie jsou spojeny s různou mírou emocionální významnosti. Studie Perdua a kol. ukázala, že slova „my“ a „nás“ odkazující ke skupinové příslušnosti jsou pozitivně emočně nabitá. Jejich pozitivní valence je aktivována automaticky a nevědomě (Perdue et al., 1990).

Lidé se definují na různých úrovních abstrakce – od nejobecnější kategorie lidských bytostí přes náležitosti k různým sociálním skupinám až po specifické pojetí sama sebe jako jedinečné individuality (Turner et al., 1987). Kritériem rozhodujícím o tom, která úroveň identity bude aktivována, je aktuální sociální kontext (Abrams, Hogg, 1990). Lidé uvažují, hodnotí a jednají rozdílně na základě aktivované osobní, genderové či národní úrovně identity v závislosti na podmínkách konkrétní situace. Motivem, který je však u všech úrovní identity jedince shodný, je snaha o pozitivní hodnocení skupin, jež jsou součástí jeho sebepojetí (Turner et al., 1987).

Pozitivní hodnocení vlastních členských skupin nazval Sumner (1906) etnocentrismem jako paralelu k egocentrismu na úrovni jednotlivce. Základními projevy etnocentrismu jsou loajalita k členské skupině a její upřednostňování před skupinami nečlenskými. Příkladem loajality ke skupině je respektování skupinových norem a důvěryhodnost při jednání s ostatními členy vlastní skupiny. Upřednostňování vlastní skupiny se projevuje především v pozitivním hodnocení skupinových charakteristik. Skupinové fenomény loajality a upřednostňování vlastní skupiny jsou analogií k sebeintegritě a sebeúctě na úrovni jednotlivců (Messick, Mackie, 1989).

Sumnerovo rozlišení mezi egocentrismem a etnocentrismem reformulovali Tajfel s Turnerem ve své *teorii sociální identity* (1978, 1979, 1986) a posléze Turner a kolegové v *teorii sebekategorizace* (self-categorization theory; Turner et al., 1987). Na individuální úrovni postulují identitu osobní, na úrovni skupinové pak identitu sociální. Osobní identita odkazuje k sebepojetí, jež vymezuje jedince ve vztahu k druhým lidem. Sociální identita zahrnuje možná sebepojetí, které jedinec odvozuje od svého členství v pro něj významných sociálních skupinách. Ačkoliv obě tyto úrovně sebepojetí jsou součástí „Já“, osobní a sociální identita se vzájemně vylučují. Zařazení sebe sama jako člena určité sociální kategorie způsobuje posun od vnímání sebe jako jedinečné individuality k vnímání sebe jako součásti dané skupiny (Turner, 1982).

Sociální identita je tedy jakousi depersonalizací identity osobní. Tato depersonalizace neznamená ztrátu osobní identity, ale spíše posun v povaze a obsahu možných sebepojetí ke skupinovému pólu. Pokud je díky své významnosti pro daný sociální kontext aktivována určitá část sociální identity, jedinci se definují pomocí vlastností charakteristických pro jejich členskou skupinu (Turner et al., 1987). Spolu s posunem sebepercepce k meziskupinovému pólu sociálních interakcí se objevují fenomény charakteristické pro meziskupinový kontext, jako je např. tendence hodnotit vlastní skupinu a její členy pozitivněji než skupiny, do nichž nepatříme.

MEZISKUPINOVÉ ZKRESLENÍ

Preference vlastních skupin před nečlenskými je obecnou charakteristikou lidských sociálních interakcí. Tento fenomén je součástí *meziskupinového zkreslení* (intergroup bias), které se kromě *upřednostňování vlastní skupiny* a jejích členů (in-group favoritism) může projevovat také *znevažováním skupin nečlenských* (out-group derogation). Název „zkreslení“ odkazuje k faktu, že je rozdílné vnímání vlastní a nečlenské skupiny nespravedlivé a nelegitimní. Meziskupinové zkreslení je patrné na všech úrovních meziskupinových postojů – v kognitivních procesech (stereotypizaci), emočních a hodnotících reakcích (předsudcích) i v chování (diskriminaci) (Hewstone, Rubin, Willis, 2002).

V kognitivní rovině si lidé lépe a detailněji pamatují informace o členech vlastní skupiny ve srovnání s členy jiných skupin (Park, Rothbart, 1982) a jejich reprezentace nečlenských skupin je méně pozitivní (Howard, Rothbart, 1980). Na emoční úrovni lidé pociťují více pozitivních emocí vůči členům vlastní skupiny ve srovnání s jinými

(Otten, Moskowitz, 2000), především pak vůči prototypickým představitelům vlastní skupiny (Hogg, Hains, 1996). Lidé pomáhají spíše členům vlastní skupiny než členům jiných skupin (Dovidio et al., 1997) a pracují efektivněji pro skupiny, jež identifikovali jako vlastní (Worchel et al., 1998). Projevy meziskupinového zkreslení se mohou stupňovat od předsudků přes společenskou nespravedlnost vůči určitým skupinám, nerovnost a utlačování až po etnické čistky a genocidu (Hewstone, Cairns, 2001). Míra meziskupinového zkreslení je ovlivňována identifikací osob s jejich členskou skupinou (Jetten, Spears, Manstead, 1997), velikostí skupin a jejich statusem (Mullen, Brown, Smith, 1992) a vnímaním hrozby pro vlastní skupinu či vlastní sociální identitu (Stephan, Stephan, 2000).

Teorie vysvětlující meziskupinové zkreslení staví na různých potřebách, které jsou v meziskupinovém kontaktu naplňovány, nebo naopak frustrovány. *Teorie sociální identity* (Tajfel, Turner, 1986) předpokládá, že meziskupinové zkreslení vytváří a udržuje relativně vysoký status vlastní skupiny, čímž sytí pozitivní sociální identitu a sebeúctu jejích členů. Výhodiskem *teorie redukce subjektivní nejistoty* (Hogg, Abrams, 1993) je potřeba vyhýbat se nejistotě. Jedním ze způsobů, jak snížení nejistoty docílit, je identifikace se sociálními skupinami, které poskytují normativní vodítka pro chování a jednání. Snížení nejistoty dosažené skrze identifikaci se odráží v pozitivních emocích vůči vlastní skupině. Podle *teorie sociální dominance* (Sidanius, Pratto, 1999) se lidé liší v míře, v jaké mají potřebu vytvářet a udržovat hierarchické uspořádání sociálního okolí. Další potřebou v rámci teorie sociální dominance je míra, v jaké lidé chtějí, aby jejich vlastní členské skupiny dominovaly nad skupinami nečlenskými. Lidé s vysokou mírou orientace na sociální dominanci (SDO) potřebují cítit převahu nad nečlenskými skupinami a meziskupinové zkreslení je u nich výraznější. Ačkoliv orientace na sociální dominanci připomíná autoritářskou osobnost (Adorno et al., 1950), obě koncepce spolu souvisí pouze okrajově. Potřeba sociální dominance pozitivně koreluje s nerovnostářskými politickými a společenskými postoji zahrnujícími rasismus, sexismus, patriotismus a nacionalismus (Sidanius et al., 2000).

Kde se nachází hranice mezi upřednostňováním vlastní skupiny a znevažováním skupin nečlenských? Většina sociálně psychologických studií se zabývá slabšími projevy meziskupinového zkreslení u osob s mírnou formou předsudků. Z tohoto důvodu jsou ve výzkumu meziskupinového zkreslení nejčastěji zastoupeny studie upřednostňování vlastní skupiny před studii znevažování skupin nečlenských. Autorky Mummendeyová a Ottenová (2001) ukázaly, že bariéry omezující meziskupinové zkreslení na preferenci vlastní skupiny se rozpouští ve chvíli, kdy ve vztahu k nečlenským skupinám panují silné emoce. Afektivní reakce a hodnocení nečlenských skupin jsou součástí meziskupinových postojů, které se projevují jako předsudky vůči nečlenským skupinám.

PŘEDSUDKY

Předsudek lze obecně definovat jako negativní hodnocení či antipatii založené na skupinové příslušnosti (Allport, 1954). Užší definice předsudku jako „sociální emoce zažívané s ohledem na vlastní sociální identitu příslušníka určité skupiny ve vztahu k nečlenským skupinám“ (Smith, 1993, s. 204) zdůrazňuje jeho emoční povahu. Smith identifikoval pět specifických emocí přítomných v předsudcích vůči nečlenským skupinám: strach, odpor, opovržení, hněv a žárlivost. Tyto emoce vedou k rozdílným projevům chování. Strach a odpor ústí ve vyhýbání se, tedy v pohyb směrem od cílových nečlenských skupin, zatímco opovržení a hněv implikují pohyb směrem k cílovým nečlenským skupinám (Mackie, Devos, Smith, 2000). Aktivace těchto dvou

základních skupin emocí a behaviorálních reakcí závisí na vnímaném stupni konfliktu zájmů či hodnot mezi vlastní a nečlenskou skupinou. Spolu se zvyšující se vnímanou úrovní konfliktu se vyhýbavé reakce motivované strachem či odporem posouvají směrem k aktivním vyjádřením hostility a agrese (Struch, Schwartz, 1989).

Afektivní složka meziskupinových postojů však kromě negativních emocí (strach, odpor, opovržení, hněv) zahrnuje i emoce pozitivní, jako jsou respekt či obdiv. Předsudky představují komplex, v němž na sobě nezávisle mohou existovat jak pozitivní, tak negativní emoce současně (Cacioppo, Berntson, 1994). Pozitivní a negativní hodnocení nečlenských skupin představuje dva různé nezávislé systémy, jež se vzájemně mohou, ale nemusí aktivovat. Z tohoto předpokladu vyplývá, že zmírnění negativních emocí vůči určité nečlenské skupině nutně nevede ke zvýšení emocí pozitivních.

Protichůdné valence jednoho afektivního systému – přítomnost jak pozitivních, tak negativních emocí vůči jednomu a témuž objektu současně – vedou k ambivalentním postojům. Negativní důsledky ambivalentních postojů stojí v pozadí Dovidiovy a Gaertnerovy koncepce *averzivního rasismu*. Dle této teorie jsou součástí averzivního rasismu odpor, rozpaky a strach (spíše než hostilita a nenávisť), tedy negativní emoce vedoucí k vyhýbání se nečlenským skupinám (spíše než k útoku). Ambivalence stojí v pozadí mírnějších projevů předsudků např. v situacích, jež poskytují dvojznačná vodítka pro interpretaci. Averzivní důsledky afektivní ambivalence ústí ve vyhýbání se kontaktu s příslušníky nečlenských skupin, především kontaktu vyžadujícího pozitivní interakce, jako je např. pomoc (Dovidio, Gaertner, 1993).

Pettigrew a Meertens (1995) rozlišují mezi otevřenou a skrytou formou předsudků (blatant vs. subtle prejudice). Zatímco v minulosti (např. v padesátých letech minulého století v rasově heterogenních Spojených státech) bylo společensky akceptovatelné otevřeně vyjadřovat negativní emoce vůči nečlenským skupinám, v současnosti jsou podobné nepřátelské postoje společensky sankcionovány. Aktuální mezinárodní výzkumy meziskupinových postojů potvrzují, že předsudky jsou vyjadřovány nikoliv negativními emocemi vůči nečlenským skupinám, ale spíše absencí emocí pozitivních. Mnoho forem meziskupinového zkresení a diskriminace tak není zapříčiněno nenávisť vůči nečlenským skupinám, ale spíše faktem, že pozitivní emoce jako obdiv, důvěra a sympatie jsou rezervovány pouze pro vlastní skupinu a upírány skupinám nečlenským (Pettigrew, Meertens, 1995). Předsudky však nejsou jedinými motivy chování k nečlenským skupinám. Z pohledu trojsložkové teorie postojů (Eagly, Chaiken, 1998) jsou to také kognitivní procesy a obsahy, v meziskupinovém kontextu tedy proces stereotypizace a stereotypy, které významně ovlivňují vztahy mezi skupinami.

STEREOTYPY

V úvodu studie jsme zmínili, že v sociálně kognitivním výzkumu převládá zaměření na proces stereotypizace spíše než na obsah stereotypů. Zatímco obsah stereotypů se liší v závislosti na stereotypizované skupině, poznatky o procesu stereotypizace jsou zobecnitelné napříč specifickými kontexty (Leyens, Yzerbyt, Schadron, 1994). Sociálně-psychologický výzkum ukázal, že stereotypizace je zčásti automatická, stojící mimo vědomou kontrolu. Základem stereotypizace jsou procesy sociální kategorizace a asociace identifikovaných kategorií s příslušnými stereotypními atributy. Sociální kategorizace stírající rozdíly mezi osobami náležejícími do stejné skupiny vede k vnímání homogenity nečlenských skupin a usnadňuje tak připisování stereotypních charakteristik všem příslušníkům dané kategorie. Studie důsledků „primingu“ naznačují, že i podprahové vystavení názvu určité kategorie (např. běloch) zapříčiní kognitivní dostupnost a rychlejší zpracovávání stereotypních charakteristik

s danou kategorií asociovaných (např. ambiciózní) ve srovnání s charakteristikami nestereotypními (např. muzikální) (Dovidio, Gaertner, 1993). Proces stereotypizace tedy ovlivňuje interpretaci pozorovaného chování již na počátku kódování, a to ve prospěch vnímání stereotypních atributů (von Hippel, Sekaquaptewa, Vargas, 1995). Lidé mají tendenci aktivně vyhledávat stereotypně kongruentní informace (Ruscher, Fiske, 1990) a vyhýbat se informacím, které jsou se stereotypy v rozporu, což přispívá k jejich udržování (Johnston, Macrae, 1994). Zautomatizování procesu stereotypizace je považováno za funkční, neboť šetří kognitivní kapacitu. Míra automatizace se však může lišit v závislosti na aktuálních cílech osob a na typu meziskupinového kontaktu (Fiske, 1998).

Kromě kognitivní užitečnosti stereotypů si můžeme všimnout i jejich užitečnosti ve společenském kontextu. Stereotypy zjednodušují interakce mezi lidmi. V pasáži o sociální kategorizaci zmiňovaná primárnost určitých kategorií, jako např. věk a pohlaví, zrcadlí důležitost těchto kategorií pro volbu adekvátních reakcí a orientaci ve společnosti a jejich normách. Lidé používají stereotypy k odvozování vlastností druhých lidí, na základě kterých lze předvídat vývoj vzájemných interakcí, což poskytuje pocit zvládnutí sociálního okolí (Biernat, Crandall, 1994). Pragmatický přístup ke stereotypům si všímá společenských důsledků jejich existence, jako je např. diskriminace vůči stigmatizovaným skupinám za účelem udržení statusu členů společenských majorit. Stereotypy tak odráží vztahy mezi skupinami. Sociální realitu však nejen zrcadlí, ale i konstruuje – např. za účelem vysvětlení a ospravedlnění mocenské struktury, kdy určité skupiny dominují nad jinými (Fiske, 1998).

S. Fiskeová s kolegy (Fiske et al., 2002) argumentují, že stejně jako v procesu stereotypizace lze i v obsahu stereotypů identifikovat systematické zákonitosti. Jejich model stereotypních obsahů rozlišuje dvě dimenze, *vřelost* a *kompetenci*, které jsou stereotypizovaným skupinám připisovány v různé míře. Tyto dimenze odpovídají funkčnímu pojetí interindividuální percepce – lidé se v průběhu vzájemných interakcí snaží zjistit, jaké záměry mají jejich interakční partneři (vřelost) a do jaké míry jsou schopni své záměry realizovat (kompetence) (Fiske, 1992). Umístění skupin na dimenzích kompetence a vřelosti předpovídají dva společenské ukazatele – status a soupeřivost. V případech podřízených, nesoupeřivých skupin (např. starých lidí) se přisuzovaná vysoká míra vřelosti kombinuje s nízkou mírou kompetence. U vysoce soupeřivých skupin s vysokým statutem (např. Židů) je to kombinace vysoké kompetence s nízkou vřelostí. Soupeřivé skupiny s nízkým statutem (např. lidé na podpoře) jsou vnímány jako málo kompetentní a málo vřelé. Poslední kombinace vysokého statusu a nesoupeřivosti je nejčastěji rezervována pro členy vlastní skupiny, která se umísťuje vysoko jak na dimenzi kompetence, tak na dimenzi vřelosti. V rámci meziskupinových vztahů se nejčastěji setkáváme s kombinací vysoké vřelosti s nízkou kompetencí v případě tzv. paternalistických stereotypů a s kombinací vysoké kompetence s nízkou vřelostí v případě tzv. stereotypů závistivých (Fiske et al., 2002).

Ačkoliv v důsledku kognitivní revoluce, která ovlivnila rovněž sociální psychologii, výzkum stereotypů dominoval nad výzkumem předsudků, pozdější studie ukázaly, že emoce ovlivňují a predikují chování v meziskupinovém kontextu významněji než stereotypy (Dovidio et al., 1996). Stereotypní model Fiskeové a kolegů se proto neomezuje pouze na kognitivní složku meziskupinových postojů. Podle umístění stereotypizovaných skupin ve čtyřech možných kvadrantech vzniklých kombinacemi vřelosti a kompetence definuje 4 emoce, které vůči daným skupinám typicky pociťujeme. Ke skupinám umístěným v kvadrantu vysoká míra vřelosti – nízká míra kompetence pociťujeme lítost či sympatie, kombinace vysoké kompetence s nízkou vřelostí vyvolává závist či žárlivost. Nízká kompetence a vřelost ústí v opovržení, odpor či

vztek. Kombinace vysoké kompetence s vysokou vřelostí rezervovaná nejčastěji pro vlastní skupiny a její členy vyvolává obdiv a hrdost (Fiske et al., 2002) (viz tab. 1).

Tab. 1 Čtyři typy stereotypů a typy afektivních reakcí vyplývající z kombinací vřelosti a kompetence (dle Fiske et al., 2002)

VŘELOST	KOMPETENCE	
	nízká	vysoká
vysoká	<i>Paternalistické stereotypy</i>	<i>Obdivné stereotypy</i>
	Nízký status, nesoupeřivé	Vysoký status, nesoupeřivé
	Soucit, sympatie	Obdiv, hrdost
	Postižení, staří lidé	Vlastní skupiny
nízká	<i>Opovržlivé stereotypy</i>	<i>Závistivé stereotypy</i>
	Nízký status, soupeřivé	Vysoký status, soupeřivé
	Opovržení, odpor, vztek	Závist, žárlivost
	Chudé vrstvy, lidé na podpoře	Bohaté vrstvy, Židé, feministky

Cuddy a kolegové (2007) později model obsahu stereotypů obohatili o poslední složku meziskupinových postojů – chování. Tak jako je sociální percepce vymezena dimenzemi vřelosti a kompetence, lze širokou škálu meziskupinového chování zachytit na dimenzích intenzity (aktivní – pasivní) a valence (podpora – újma). Aktivní chování je vyvíjeno za účelem ovlivnit cílenou skupinu, naproti tomu pasivní chování se liší investovanou mírou úsilí (např. ignorance určitých kandidátů pro obsazovanou pracovní pozici). Dimenze valence odlišuje chování prosociální od chování agresivního. Kombinací obou dimenzí vznikají čtyři typy možných behaviorálních reakcí – aktivní pomoc, aktivní újma, pasivní podpora a pasivní újma. Definované typy chování vůči určitým skupinám je možné předpovědět na základě kombinace dimenzí stereotypů asociovaných s těmito skupinami. Dimenze vřelosti predikuje aktivní chování – vůči skupinám s připisovanou vysokou mírou vřelosti aktivní podporu, v opačném případě aktivní újmu. Vnímaná kompetence ústí v pasivní chování – v případě vysoce kompetentních skupin v pasivní podporu, v případě málo kompetentních skupin v pasivní újmu (Cuddy et al., 2007).

ZÁVĚR

Studie shrnula klíčová témata psychologie meziskupinových vztahů. Zdůraznila nutnost rozlišovat mezi individuálními motivy chování a motivy vyplývajícími z příslušnosti k sociálním skupinám. Zabývala se procesem sociální kategorizace, jež šetří kognitivní kapacity shlukováním lidí do skupin, k nimž sami (ne)náležíme. Popsala jevy a procesy, jež z rozdělení na členské a nečlenské skupiny vyplývají, jako např. meziskupinové zkreslení. Ve vztahu k nečlenským skupinám vymezila předsudky, stereotypy a z nich vyplývající chování v meziskupinovém kontextu.

Rozdělení lidí do různých skupin však není jen podstatou experimentálního přístupu ke studiu meziskupinových jevů. Hraničním příkladem ilustrujícím důsledky odlišné skupinové příslušnosti jsou válečné konflikty, které vznikají a jsou udržovány na prin-

cipu afektivně nabitě identifikace s vlastní skupinou a vymezení se vůči skupinám nečlenským. Války představují extrémní eskalaci konfliktů mezi skupinami, s rozličnými formami meziskupinových jevů a procesů jsme však konfrontováni každodenně. Ve svých dopadech se stupňují od urážlivých výroků např. o schopnostech žen řídit auto přes pasivní diskriminaci v přidělování pracovních míst členům určitých skupin až po otevřenou agresi vůči společenským minoritám. Výzkum psychických jevů a procesů stojících v pozadí meziskupinových interakcí má v budoucnu šanci přispět k lepšímu porozumění a možnému snížení negativních dopadů náležením k různým sociálním skupinám, jemuž se v dnešní multikulturní společnosti nevyhneme.

LITERATURA

- Abrams, D., Hogg, M. A. (1990): Social identification, self-categorisation and social influence. *European Review of Social Psychology* 1, 195-228.
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. J., Sanford, R. N. (1950): *The Authoritarian Personality*. New York, Harper & Row.
- Asch, S. E. (1951): Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. Guetzkow, H. (Ed.): *Groups, Leadership and Men*. Oxford, Carnegie Press, 177-190.
- Allport, G. W. (1954): *The Nature of Prejudice*. Reading, MA, Addison-Wesley.
- Allport, G. W., Kramer, B. B. (1946): Some roots of prejudice. *Journal of Psychology* 22, 9-39.
- Bačová, V. (1997): Primordiálny versus inštrumentálny základ etnickej a národnej identity. *Československá psychologie* 41, 303-313.
- Bačová, V. (1999): Primordialistické konštruovanie národa na Slovensku - medzigeneračné porovnanie. *Československá psychologie* 43, 205-215.
- Biernat, M., Crandall, C. S. (1994): Stereotyping and contact with social groups: Measurement and conceptual issues. *European Journal of Social Psychology* 24, 659-677.
- Borecká, O., Plichtová, J. (1998): Reflexia národnej identity v meniacej sa spoločnosti. *Československá psychologie* 42, 126-143.
- Bourhis, R. Y., Giles, H., Leyens, J. P., Tajfel, H. (1978): Psycholinguistic distinctiveness: Language divergence in Belgium. In Giles, H., Clair, R. S. (Eds.): *Language and Social Psychology*. Oxford, Blackwell.
- Brewer, M. B., Brown, R. J. (1993): Intergroup relations. In: Gilbert, D. T., Fiske, S. T., Lindzey, G. (Eds.): *The Handbook of Social Psychology*. New York, McGraw-Hill, 554-594.
- Bruner, J. S. (1957): Going beyond the information given. In: Bruner, J. S., Brunswik, E., Festinger, L., Heider, F., Muenzinger, K. F., Osgood, C. E., Rapaport, D. (Eds.): *Contemporary Approaches to Cognition*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 41-69.
- Cacioppo, J. T., Berntson, G. G. (1994): Relationship between attitudes and evaluative space: A critical review, with emphasis on the separability of positive and negative substrates. *Psychological Bulletin* 115, 401-423.
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T., Glick, P. (2007): The BIAS map: behaviors from intergroup affect and stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology* 92, 631-648.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. (1993): Stereotypes and evaluative intergroup bias. In: Mackie, D., Hamilton, D. (Eds.): *Affect, Cognition, and Stereotyping*. San Diego, CA, Academic, 297-315.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Validzic, A., Matoka, K., Johnson, B., Frazier, S. (1997): Extending the benefits of re-categorization: Evaluations, self-disclosure and helping. *Journal of Experimental Social Psychology* 33, 401-420.
- Eagly, A. H., Chaiken, S. (1998): Attitude structure and function. In: Gilbert, D. T., Fiske, S. T., Lindzey, G. (Eds.): *The Handbook of Social Psychology*. New York, McGraw-Hill, 269-322.
- Ferjenčík, J. (1995): Štruktúra percipovania národov slovenskými vysokoškolákmi. *Československá psychologie* 39, 193-202.
- Ferjenčík, J. (2006): Sémantické obrazy seba a typických príslušníkov vybraných národov u slovenských vysokoškolákov: porovnanie v odstupe desiatich rokov. *Československá psychologie* 50, 50-63.
- Fiske, S. T. (1992): Thinking is for doing: Portraits of social cognition from Daguerreotype to laserphoto. *Journal of Personality and Social Psychology* 63, 877-889.
- Fiske, S. T. (1998): Stereotyping, prejudice and discrimination. In: Gilbert, D. T., Fiske, S. T., Lindzey, G. (Eds.): *The Handbook of Social Psychology*. New York, McGraw-Hill, 357-411.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., Glick, P., Xu, J. (2002): A model of (often mixed)

- stereotype content: competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology* 82, 878-902.
- Giles, H., Smith, P. M. (1979): Accommodation theory: Optimal levels of convergence. In: Giles, H., Clair, R. S. (Eds.): *Language and Social Psychology*. Oxford, Blackwell, 45-65.
- Hamilton, D. L., Bishop, G. D. (1976): Attitudinal and behavioral effects of initial integration of white suburban neighborhoods. *Journal of Social Issues* 32, 47-67.
- Hewstone, M., Cairns E. (2001): Social psychology and intergroup conflict. In: Chirot D., Seligman, M. E. P. (Eds.): *Ethnopolitical Warfare: Causes, Consequences, and Possible Solutions*. Washington, DC, Am. Psychol. Assoc, 319-342.
- Hewstone, M., Rubin, M., Willis, H. (2002): Intergroup bias. *Annual Review of Psychology* 53, 575-604.
- Higgins, E. T. (1989): Knowledge accessibility and activation: Subjectivity and suffering from uncounscious sources. In Uleman, J. S., Bargh, J. A. (Eds.): *Unintended Thought*. New York, Guilford, 75-123.
- Hogg, M. A., Abrams, D. (1993): Towards a single process uncertainty-reduction model of social motivation in groups. In: Hogg, M. A., Abrams, D. (Eds.): *Group Motivation: Social Psychological Perspectives*. New York, Harvester Wheatsheaf, 173-190.
- Hogg, M. A., Hains, S. C. (1996): Intergroup relations and group solidarity: Effects of group identification and social beliefs on depersonalized interaction. *Journal of Personality and Social Psychology* 70, 295-309.
- Howard, J. M., Rothbart, M. (1980): Social categorization for in-group and out-group behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 38, 301-310.
- Jetten, J., Spears, R., Manstead, A. S. R. (1997): Distinctiveness threat and prototypicality: Combined effects on intergroup discrimination and collective self-esteem. *European Journal of Social Psychology* 27, 635-57.
- Johnston, L. C., Macrae, C. N. (1994): Changing social stereotypes: The case of the information seeker. *European Journal of Social Psychology* 24, 581-592.
- Judd, C. M., Ryan, C. S., Park, B. (1991): Accuracy in the judgment of in-group and out-group variability. *Journal of Personality and Social Psychology* 61, 366-379.
- Kouřilová, S., Hřebíčková, M. (2009): Obsah národních stereotypů v příhraniční oblasti České republiky a Rakouska. In Golecká, L., Gurňáková, J., Ruiseš, I. (Eds.): *Sborník Sociálne procesy a osobnosť*. Bratislava, Ústav experimentálnej psychológie SAV, 777-785.
- Lášticová, B., Bianchi, G. (2003): Identita, jej teórie a výskum v slovenskej sociálnej psychológii 1989–2001. *Československá psychologie* 47, 405-423.
- LeVine, R. A., Campbell, D. T. (1972): *Ethnocentrism: Theories of Conflict, Ethnic Attitudes and Group Behavior*. New York, Wiley.
- Leyens, J.-P., Yzerbyt, V., Schadrón, G. (1994): *Stereotypes, Social Cognition, and Social Explanation*. London, Sage.
- Mackie, D. M., Devos, T., Smith, E. R. (2000): Intergroup emotions: Explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of Personality and Social Psychology* 79, 602-616.
- Messick, D. M., Mackie, D. (1989): Intergroup relations. *Annual Review of Psychology* 40, 45-51.
- Mullen, B., Hu, L. (1989): Perceptions of ingroup and outgroup variability: A meta-analytic integration. *Basic and Applied Social Psychology* 10, 233-252.
- Mullen, B., Brown, R., Smith C. (1992): Ingroup bias as a function of salience, relevance, and status: An integration. *European Journal of Social Psychology* 22, 103-122.
- Mummendey, A., Otten, S. (2001): Aversive discrimination. In: Brown, R., Gaertner, S. (Eds.): *Blackwell Handbook on Social Psychology*. Oxford, Basil Blackwell, 112-132.
- Otten, S., Moskowitz, G. B. (2000): Evidence for implicit evaluative in-group bias: Affect-based spontaneous trait inference in a minimal group paradigm. *Journal of Experimental Social Psychology* 36, 77-89.
- Ostrom, T. M., Sedikides, C. (1992): Out-group homogeneity effects in natural and minimal groups. *Psychological Bulletin* 112, 536-552.
- Park, B., Rothbart, M. (1982): Perception of out-group homogeneity and levels of social categorization: Memory for the subordinate attributes of in-group and out-group members. *Journal of Personality and Social Psychology* 42, 1051-1068.
- Perdue, C., Dovidio, J., Gurtman, M., Tyler, R. (1990): Us and them: Social categorization and the process of intergroup bias. *Journal of Personality and Social Psychology* 59, 475-486.
- Pettigrew, T. F., Meertens, R. W. (1995): Subtle and blatant prejudice in Western Europe. *European Journal of Social Psychology* 25, 57-75.
- Rabbie, J. M., Horowitz, M. (1969): Arousal of ingroup-outgroup bias by a chance win

- or loss. *Journal of Personality and Social Psychology* 13, 269-277.
- Ruscher, J. B., Fiske, S. T. (1990): Interpersonal competition can cause individuating processes. *Journal of Personality and Social Psychology* 58, 832-843.
- Schneider, D. J. (2005): *The Psychology of stereotyping*. New York, Guilford.
- Sherif, M. (1966): *Group conflict and cooperation: Their Social Psychology*. London, Routledge & Kegan Paul.
- Sidanius, J., Levin S., Liu, J., Pratto, F. (2000): Social dominance orientation, antiegalitarianism and the political psychology of gender: an extension and cross-cultural replication. *European Journal of Social Psychology* 30, 41-67.
- Sidanius, J., Pratto, F. (1999): *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression*. New York, Cambridge University Press.
- Smith, E. R. (1993): Social identity and social emotions: towards new conceptualizations of prejudice. In Mackie, D., Hamilton, D. (Eds.): *Affect, Cognition, and Stereotyping*. San Diego, CA, Academic, 297-315.
- Sole, K., Marton, J., Hornstein, H. A. (1975): Opinion similarity and helping: Three field experiments investigating the bases of promotive tension. *Journal of Experimental Social Psychology* 11, 1-13.
- Stephan, W. G. (1977): Stereotyping: The role of ingroup-outgroup differences in causal attribution for behavior. *Journal of Social Psychology* 101, 255-266.
- Stephan, W. G., Stephan, C. W. (2000): An integrated threat theory of prejudice. In Oskamp, S., (Ed.): *Reducing Prejudice and Discrimination*. Mahwah, NJ, Erlbaum, 23-46.
- Struch, N., Schwartz, S. H. (1989): Intergroup aggression: Its predictors and distinctness from in-group bias. *Journal of Personality and Social Psychology* 56, 364-373.
- Sumner, W. G. (1906): *Folkways*. New York, Ginn.
- Štichová, S., Popper, M. (2004): Občianstvo a európska identita u mladých ľudí: sociálno-psychologické a politicko-psychologické aspekty. *Československá psychologie* 48, 351-363.
- Tajfel, H. (Ed.) (1978): *Differentiation between social groups*. London, Academic Press.
- Tajfel, H. (1979): Individuals and groups in social psychology. *British Journal of Social and Clinical Psychology* 18, 183-190.
- Tajfel, H. (1982): Social psychology of intergroup relations. *Annual Review*, 33, 1-39.
- Tajfel, H., Wilkes, A. L. (1963): Classification and quantitative judgment. *British Journal of Psychology* 54, 101-114.
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., Flament, C. (1971): Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology* 1, 149-178.
- Tajfel, H., Turner, J. C. (1986): The social identity theory of intergroup behavior. In: Worchel, S., Austin, W. G. (Eds.): *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago, Nelson, 7-24.
- Turner, J. C. (1982): Towards a cognitive redefinition of the social group. In: Tajfel H. (Ed.): *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge, UK, Cambridge University Press, 15-40.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., Wetherell, M. S. (1987): *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorisation Theory*. Oxford, UK, Blackwell.
- Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., McGarty, C. (1994): Self and collective: Cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin* 20, 454-463.
- von Hippel, W., Sekaquaptewa, D., Vargas, P. (1995): On the role of encoding processes in stereotype maintenance. *Advances in Experimental Social Psychology* 27, 177-254.
- Worchel, S., Rothgerber, H., Day, E. A., Hart, D., Butemeyer, J. (1998): Social identity and individual productivity with groups. *British Journal of Social Psychology* 37, 389-413.

SOUHRN

Přehledová studie představuje klíčová témata psychologie meziskupinových vztahů. Věnuje se rozdílu mezi skupinovým a individuálním chováním stejně jako podmínkám jejich aktivity v různých situačních kontextech. Charakterizuje proces sociální kategorizace, v průběhu kterého jsou osoby na základě své skupinové příslušnosti přiřazovány do vlastních a nečlenských skupin. Text se dále zabývá povahou vztahu k vlastní členské skupině a meziskupinovým zkrácením vyplývajícím z náležení do odlišných sociálních skupin. Vztah k nečlenským skupinám vyjadřují meziskupinové postoje. Triarchické pojetí postojů rozlišuje jejich kognitivní, afektivní a behaviorální část. V meziskupinovém kontextu reprezentují kognitivní část postojů stereotypy, afektivní část předsudky a behaviorální část diskriminace členů jiných společenských skupin. Poslední dvě části studie se soustředí na sociálně psychologické pojetí předsudků a stereotypů.